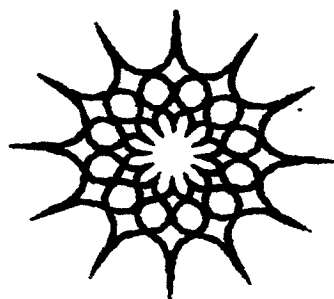

۱۳۳۴/۱۱/۱۷
۱۳۳۴/۱۱/۱۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پایان نامه جهت دریافت درجه ی کارشناسی ارشد
در رشته ی زبانشناسی

عنوان:

بررسی سبک زبانی در تعدادی
از نمایشنامه های بهرام بیضایی

استاد راهنما:

دکتر علی محمد حق شناس

استاد مشاور:

دکتر ایران کلباسی

دانشجو:

فرزانه لمعی

۱۳۳۷ / ۱۶ / ۲۵

تابستان ۸۶

۱۰۵۱۲۴

تقدیم به:

پدر ، مادر و

همسر م به پاس

دل نگرانیها و زحماتشان

سپاس نامه

در نگارش این پایان نامه افراد زیادی به من کمک کردند که در اینجا از آنها قدر دانی می کنم.

از آقای دکتر حق شناس استاد راهنمای ارجمند که با راهنمایی و حمایت دلسوزانه خود باعث شدند که من این موضوع را انتخاب کنم و در این مدت بارهنامه‌ی های خود، اشتباهات مرا گوشزد کرده اند ، سپاسگزاری می کنم.

از استاد مشاور گرامی، خانم دکتر کلباسی که با دقت بسیار کار مرا مورد مطالعه قرار دادند و به بهبود و رفع نقایص آن کمک کردند، و آقای دکتر مدرسی که در طول تحصیل درسهای بسیاری به من آموختند و مرا با روش تحقیق و پژوهش آشنا کردند و آقای دکتر عاصی که با بزرگواری از هیچ کمکی دریغ نکردند کمال تشکر را دارم.

از پدر و مادرم بخاطر دل نگرانیهایشان و از همسرم که پایه پای من زحمت کشید و مشوق من بود قدر دانی میکنم.

و در پایان از همه کسانی که در طول مدت تحصیل در پژوهشگاه برای من زحمت کشیدند کمال تشکر را دارم.

فهرست مطالب

	چکیده
۱	
۲	فصل ۱: مقدمه
۶	— پرسشهای تحقیق
۶	— فرضیه های تحقیق
۷	— روش کار
۹	فصل ۲: پیشینه ی تحقیق
۱۴	فصل ۳: نظریه
۱۵	— نمایشنامه
۱۶	— تاریخچه نمایشنامه نویسی در ایران
۱۸	— برجسته ترین نمایشنامه نویسان دوران حاضر
۱۹	— در مورد سبک بیضایی
۲۱	— نظریه ی ساختگرایی
۲۲	— نظام زبان
۲۳	— واحد زبان
۲۳	— زبانشناسی همزمانی و در زمانی
۲۴	— روابط همنشینی و جانشینی
۲۶	— ساخت سازه ای
۲۷	— سطوح تحلیل زبان
۲۸	— سبک شناسی و سطوح تحلیل زبان
۲۹	— یک مدل اساسی دستور
۲۹	— سبک شناسی
۳۲	— روش بررسی سبک شناختی متون

۳۲	۱- سطح زبانی
۳۳	۲- سطح فکری
۳۴	۳- سطح ادبی
۳۵	رابطه ی زبانشناسی و ادبیات
۴۱	آشنایی زدایی
۴۱	آشنایی زدایی در حوزه قاموسی
۴۱	آشنایی زدایی در حوزه نحو زبان
۴۲	بر جسته سازی
۴۳	هنجارگریزی
۴۶	باستانگرایی
۴۶	باستانگرایی واژگانی
۴۶	باستانگرایی نحوی
۴۷	فصل ۴: تحلیل
۴۸	مرگ یزدگرد
۴۸	کهنه گرایی در سطح واژگانی
۵۱	کلمات نوآوری شده
۵۲	کهنه گرایی در سطح نحوی
۵۶	کارنامه بنداربیدخش
۵۶	کهنه گرایی در سطح واژگانی
۶۱	کلمات نوآوری شده
۶۲	کهنه گرایی در سطح نحوی
۶۵	دیباچه ی نوین شاهنامه
۶۵	کهنه گرایی در سطح واژگانی

۶۹	_کلمات نوآوری شده
۶۶	_کهنه گرایی در سطح نحوی
۷۰	فصل ۵: نتیجه گیری و پیشنهاد
۷۱	_نتیجه گیری
۷۴	_پیشنهاد
۷۵	_پیوستها
۷۶	_منابع فارسی
۷۷	_منابع انگلیسی
۷۸	_واژه نامه
۸۱	_چکیده ی انگلیسی

چکیده

در این رساله سعی شده، وضعیت زبانی و سبک خاص بهرام بیضایی در نوشتن بعضی نمایشنامه ها و فیلمنامه هایش نشان داده شود. از میان آثارش سه اثر را انتخاب کرده ام که عبارتند از: *مرگ یزدگرد*، *کارنامه ی بندار بیدخش و دیباچه ی نوین شاهنامه*. در این آثار به دلیل موضوع تاریخی سبک خاص بیضایی کاملاً مشهود است.

این رساله حاوی پنج فصل است. فصل یک، مقدمه، شامل مختصری از شرح حال بیضایی، موضوع رساله، پرسشها و فرضیات آن است. در فصل دو -پیشینه ی تحقیق- تعدادی از مقالات و کتابهایی که درباره ی بیضایی و آثارش نوشته شده آمده است. در فصل سه که نظریه است پس از توضیح مختصری درباره ی نمایشنامه و نمایشنامه نویسی در ایران و مشخص کردن جایگاه بیضایی در بین سایر نمایشنامه نویسان، نظریه ی ساختگرایی که چهارچوب این تحلیل است آورده شده و مفاهیم دیگری از قبیل سبک شناسی، آشنایی زدایی، هنجارگریزی و باستانگرایی توضیح داده شده است. فصل چهار حاوی تحلیل اینجانب از آثار است. در این فصل کهنه گرایی و نوآوری در سه اثر مذکور بررسی شده است. کهنه گرایی در سطح واژگانی و نحوی آمده که سطح نحوی خود شامل سطح گروه و جمله است و گروه نیز شامل سه گروه اسمی، فعلی و حرف اضافه ای است. برای تشخیص اینکه واژه ای کهنه است یا خود نویسنده آنرا پدید آورده از فرهنگهای مختلف استفاده شده است و آنهایی که در فرهنگها نبود، به عنوان کلمات نوآوری شده آورده شده اند. فصل پنج شامل نتایج بدست آمده از تحقیق و یک پیشنهاد است.

فصل ۱

مقدمه

جوهره ی ادبیات و عشق به پژوهش و خواندن و نوشتن از اساس در بیضایی وجود دارد و او خود آنرا بارور نیز می کند و بیراه نیست که به توانی چنین یگه در نگارش هرگونه نوشته و نثر و گفتگویی می رسد. از متون نمایشی و سینمایی تا پژوهشی، از نثر پارسی سره تا نثر دگرگون شده ی پس از آن و فارسی امروزمین و حتی شعر واره هایی کهن یا معاصر در برخی هماوایی های نمایشی و از گویش شاعر، پادشاه یا دبیری خردمند در هزاره ای پیش تا فلان کارمند، کارگر یا روستایی معاصر و ...

کوشش روز افزون او در پالوده کردن زبان فارسی معاصر از واژه های بیگانه و الگوهای نادرست رایج نیز البته شایسته یاد آوری است. این رهیافت را می توان تا یکی از مایه های بنیادین و موضوع بسیاری از آثار بیضایی یعنی نگرانی نسبت به از دست رفتن فرهنگ و ادب این سرزمین و خلق برخی شخصیت‌های اهل خرد و قلم نیز دنبال کرد. اما چون در آثار او در پی دلالت های ادبی پایه ای تری باشیم در خواهیم یافت که اینها همه در سایه ی کندوکاو ژرف تر او در ریشه های فرهنگ و ادب سرزمین و کوشش برای حفظ و ثبت آیین های بازمانده از آن قرار می گیرند با در نظر داشتن پیوند طبیعی و گریز ناپذیر این آیین ها با جلوه های گوناگون اسطوره ای، فلسفی، اجتماعی، سیاسی، روان شناختی و ... و نیز کوشش یا طبیعت نگارش او در قالبهای بسامان ادبی و حفظ تقریباً تمامی پایه های علمی و ساختاری ادبیات نمایشی به شکل منطقی و اندیشگون!

او ادبیات و هنر نمایش ایران را اگر نگوییم متحول کرد دست کم زنده نگه داشت تا به دست امروزمین برسد. مردی که نزدیک به پنج دهه آفرینش ادبی قدم به راه بزرگان باستان گذاشته و نامش را در میان خوبان پارسی به ثبت رسانیده است.

با خواندن بعضی نمایشنامه های بیضایی متوجه سبک خاص آنها می شویم. خلاقیتی که در این آثار به کار رفته به خوبی آنها را از آثار دیگر نمایش نامه نویسان متمایز می کند. در واقع ما با جملاتی عادی و گفتاری روزمره روبرو نیستیم بلکه زبانی آهنگین،

۱- محمد عبیدی، زندگی و سینمای بهرام بیضایی غربیه بزرگ، ص ۱۵۷.

شاعرانه، فخیم و کهنه گرایانه توجه ما را جلب می کند.

اینجانب با توجه به علاقه ای که به ادبیات و خصوصاً نمایش نامه داشتیم با راهنمایی استاد گرانقدر آقای دکتر حق شناس این نمایش نامه نویس ایرانی را برگزیدیم تا سبک زبانی منحصرش را مورد بررسی قرار دهیم.

همانطور که می دانیم سبک شناسی یعنی بررسی زبان به طور دقیقتر و کشف خلاقیت هادر استفاده از زبان. در این رساله سعی شده استفاده ی خلاقانه ی او از زبان در نگارش نمایشنامه هایش نشان داده شود. من سه نمایشنامه را که در آنها کهنه گرایی دیده می شود برگزیده ام که عبارتند از: مرگ یزدگرد، کارنامه ی بنداربیدخش و دیباچه ی نوین شاهنامه که در آنها به دلیل آنکه موضوع نمایشنامه ها تاریخی است از زبان تاریخی و کهنه استفاده شده است. البته این سبک بیضایی در نمایشنامه های دیگر او از جمله طومار شیخ شرزین، شب هزار و یکم و ... نیز دیده می شود.

اگر کارهای بیضایی را با دیگر نمایشنامه نویسان معاصر او مقایسه کنیم مثل کارهای آقایان ساعدی و رادی می بینیم آثار بیضایی که با سبک خاصی نوشته شده است از آثار آنان که به زبان گفتاری و زبان نرم نمایشنامه نزدیکند کاملاً متمایزند.

هدف من از انتخاب این موضوع این بوده که این سبک را به کسانی که علاقه مند به کارهای بیضایی هستند و یا کسانی که علاقه مند به نمایشنامه نویسی هستند معرفی کنم شاید تعیین وضعیت زبانی بیضایی برای آنهایی که می خواهند کارهای او را الگو قرار دهند مفید واقع شود.

در واقع بیضایی به زبان تشخص می بخشد، آنرا از حالت عادی بودن و روزمره بودنش خارج می کند، به آن جان می بخشد، واژه ها و ترکیباتی که کم مانده بود در فراموشی هزار ساله به خاک سیاه بنشینند و از یادها برود زنده می کند، زبان را می پالاید. او در عین اینکه لغات کهنه ی زیادی به کار می برد ارتباط بین نویسنده و خواننده را نیز حفظ می کند و این موفقیت اوست که با هدف زنده کردن فارسی سره آثاری چنین زیبا می آفریند.

اعتقاد به نقش ادبی زبان ریشه در دیدگاه های اشکولفسکی روس و صورت‌گرایان چک به ویژه موکارسکی و هاورانک دارد. صورت‌گرایان دو فرایند زبانی را از یکدیگر باز شناختند و بر این دو فرآیند نامهای خودکاری^۱ و برجسته سازی^۲ نهادند. به اعتقاد هاورانک^۳ فرآیند خودکاری زبان در اصل به کارگیری عناصر زبان است به گونه ای که به قصد بیان موضوعی بکار رود بدون آنکه شیوه ی بیان جلب نظر کند ولی برجسته سازی به کارگیری عناصر زبان است به گونه ای که شیوه ی بیان جلب نظر کند، غیر متعارف باشد، در مقابل فرآیند خودکاری زبان غیر خودکار باشد^۴. برای آفرینش هنری، بیضایی از تکنیک هنجار گریزی استفاده می کند، یعنی از آنچه که معمول است تخطی می کند. از نظر شفیعی کدکنی یکی از عواملی که موجب تمایز کلمات می شود استفاده از زبان آرکائیک است^۵.

در این رساله این زبان کهنه و آرکائیک در دو سطح واژگانی و نحوی در نمایشنامه های مذکور بررسی شده است. ناگفته نماند که بیضایی در آثارش دست به واژه سازی نیز زده که این کلمات جدید نیز آورده شده است. البته می دانیم که یک بررسی سبک شناسی دقیق شامل جنبه های مختلفی است. از جمله بررسی سطح آوایی شامل موسیقی بیرونی، درونی، انواع هجاها، بررسی سطح لغوی از نظر درصد لغات فارسی و بیگانه، بسیط یا مرکب بودن، اسم معنی و اسم ذات و ...، بررسی سطح نحوی و سطح ادبی است ولی در این رساله فقط کهنه گرایی در سطح واژگانی و نحوی مد نظر است. مبنای نظری این تحلیل نظریه ساختگرایی است. همان طور که می دانیم نظریه ساختگرایی به زبان، به عنوان نظامی از واحدها نگاه می کند که در کنار هم یک سیستم معنادار را تشکیل می دهند. این اجزای اساس محور همنشینی و جانشینی در کنار هم به کار می روند.

1 - Automatization

۴- کورش صفوی، گفتارهایی در زبان‌شناسی، ص ۵۷.

2 - Deviation

۵- محمد رضا شفیعی کدکنی، موسیقی شعر، ص ۲۵

3-Havranek

پرسشهای تحقیق

پرسشهای این رساله از این قرارند:

- ۱- آیا انتخاب زبان کهنه گرایانه و ادیبانه بیضایی قابل قبول و دفاع است؟
- ۲- آیا انتخاب سبک نوشتاری فخیم در آثار بیضایی انتخابی نقشمند است یعنی موضوع نمایشنامه ها ایجاب می کند که از چنین سبکی استفاده شود؟
- ۳- آیا اگر نمایشنامه های بیضایی را به زبان-گفتاری و نزدیک به نرم نمایشنامه برگردانیم از ارزش آن کاسته می شود؟
- ۴- آیا با توجه به اینکه موضوع نمایشنامه های بیضایی مسائل تاریخی و کهنه است، بیضایی حق دارد به دلیل موضوع تاریخی از زبان تاریخی استفاده کند؟
- ۵- آیا کلمات ابداعی به کاررفته در آثار به ارزش کارها افزوده؟
در واقع در این رساله این نکته مد نظر است که آیا زبان در نمایشنامه های بیضایی واحد ساختاری مناسبی بوده و آیا این سبک خاص در به وجود آوردن تأثیری که مورد نظر نویسنده است کمک کرده یا نه؟
در این رساله سعی شده است که به این پنج سوال پاسخ داده شود که به پنج فرضیه منجر می شود.

فرضیه های تحقیق

فرضیه های این رساله از این قرارند:

- ۱- انتخاب زبان کهنه گرایانه و ادیبانه بیضایی قابل قبول و دفاع است.
- ۲- انتخاب سبک نوشتاری فخیم در آثار بیضایی انتخابی نقشمند است یعنی موضوع نمایشنامه ها ایجاب می کند که از چنین سبکی استفاده شود.

۳- اگر نمایشنامه های بیضایی را به زبان گفتاری و نزدیک به نرم نمایشنامه برگردانیم از ارزش آنها کاسته می شود.

۴- با توجه به اینکه موضوع نمایشنامه های بیضایی مسایل تاریخی و کهنه است، بیضایی حق دارد به دلیل موضوع تاریخی از زبان تاریخی استفاده کند.

۵- کلمات ابداعی به کاررفته در آثار به ارزش کارها افزوده است.

نگارنده اذعان دارد که این پژوهش عاری از اشکال نیست که ان شاء... در آینده پژوهشهای بهتر و کاملتری انجام خواهد شد و این ایرادات مرتفع خواهد شد.

روش کار:

در تحقیق من، سبک زبانی مد نظر است و زبان همان طور که می دانیم نظامی است از عناصر معنا دار درهم تنیده یعنی عناصر کوچکتر به هم مربوط می شوند و عنصر بزرگتری به نام جمله را به وجود می آورند که حاوی معنی است. پس چهارچوب نظری خود را نظریه ساختگرایی قرار دادم و تحلیل خود را در مورد واژگان و واحدهای بزرگتر از واژگان یعنی گروه و جمله انجام دادم و آنها را از این نظر که کهنه هستند یا امروزه نیز استفاده می شوند مورد بررسی قرار دادم. در آثار بیضایی همان طور که گفته شد لغات و اصطلاحات کهنه ی زیادی به کار رفته آنها را همراه با معنی و جمله هایی که این کلمات در آنها به کار رفته اند و شماره ی صفحه مربوط به آنها آورده ام. از آنجا که بیضایی لغات و اصطلاحات زیادی رانوآوری کرده است درباره ی هر نمایشنامه نیز آنهايي که به نظر من بدیع می آمد را همراه با مثال آورده ام. یعنی دو پدیده کهن گرایي و نوآوری که در مقابل یکدیگرند در این رساله مد نظر بوده است.

در فصل دوم پیشینه ای از کارهای انجام شده درباره ی بیضایی آمده است که البته اینها تعداد کمی است از مقالات و کتابهای فراوانی که درباره ی او نوشته اند.

در فصل سه نظریه ساخت گرایی و تئوریهای درباره سبک و سبک شناسی، هنجار گریزی، کهنه گرایی و مختصری نیز از تاریخچه ی نمایشنامه نویسی در ایران و جایگاه بهرام بیضایی آمده است.

در فصل چهار پژوهشی که درباره ی دو نمایشنامه بیضایی به نامهای مرگ یزدگرد، کارنامه بندار بیدخش و فیلمنامه ی دیباچه ی نوین شاهنامه انجام داده ام آمده است.

فصل پنج حاوی نتیجه گیری و پیشنهاد است.

نتایج احتمالی:

پرسشهای نمایشنامه احتمالاً به فرضیات ذکر شده می انجامد.

فصل ۲

پیشینه ی تحقیق

در باره بیضایی و آثارش کارهای زیادی انجام شده اعم از کتاب و مقاله. از کتابها می توانیم کتاب غریبه بزرگ نوشته محمد عبدی را نام ببریم که حاوی زندگینامه کاملی است از بیضایی و اطلاعات زیادی در مورد کارهای مختلفش به ما می دهد.

در ابتدای کتاب زندگینامه و بعد از آن گزیده حرفهای بیضایی در مصاحبه هایش آمده است. بعد فصلی به نام تحلیل آمده که جنبه های مهم آثار او بررسی شده مثلاً جست و جوی هویت، زنان، کودکان، رنگها و سایر تکنیکها. فصل بعد با عنوان «مقالات برگزیده» حاوی مقالات مختلفی است.

از مقالات آمده در این کتاب چند مورد را ذکر می کنم:

جعفری نژاد، شهرام، از آرش تا سیاوش، دنیای تصویر، شماره ۴۶، تیر ۷۶

رحمانیان، محمد، بررسی زبان در آثار نوشتاری بیضایی، فیلم و سینما، شماره ۲،

اردیبهشت ۷۷

نورایی، جهانبخش، ریشه ها، ماهنامه فیلم، شماره ۶۶، مرداد ۶۷

مسلمی، داوود، نمایش واقعیت، از کتاب مجموعه مقالات در نقد و معرفی آثار بهرام بیضایی

کیانیان، رضا، بازی برای بیضایی، دنیای تصویر، شماره ۵۵، نوروز ۷۷

کتاب دیگری که می خواهیم معرفی کنیم کتاب مجموعه مقالات در نقد و معرفی آثار بهرام بیضایی است که توسط آقای زاون قوکاسیان گرد آوری شده است. بعضی از مقالات این کتاب را ذکر می کنم:

کودک، زن، غریبه و تقدیر تاریخی از باقر پرهام، ص ۳۲

زمان، زن و جاذبه های بصری در آثار بیضایی از سیما کوبان، ص ۳۶

بهرام بیضایی در جست و جوی هویت از هوشنگ آزادی ور، ص ۴۲

تلاش نابسنده برای شناخت جهان بیضایی از جمشید ارجمند، ص ۴۸

سینماگری که باید کشف شود ترجمه احمد میر علایی و انور میر علایی از رافائل

بسان، ص ۵۳

عکس و آئینه از غزاله علیزاده، ص ۵۶

در فصل دیگری از کتاب هفت فیلمنامه بیضایی توسط افراد مختلف نقد و تحلیل شده است. در اینجا فقط مقالات مربوط به مرگ یزدگرد را می آورم.

پرسشی به نام مرگ یزدگرد از رضا براهنی، ص ۳۲۰

مرگ یزدگرد از آذر نفیسی، ص ۳۲۶

مرگ یزدگرد، اسطوره ی خلق از داریوش برادری، ص ۳۴۲

مرگ یزدگرد از محمد تهامی نژاد، ص ۳۶۰

تعدادی دیگر از مقالاتی که در مورد مرگ یزدگرد نوشته شده اند عبارتند از:

_ روایت تراژدی قدرت به زبان نمایش و سینما (سخنرانی بیضایی و بازیگران

مرگ یزدگرد تنظیم: لاله عالم) دنیای تصویر، شماره ۸۳، مرداد ۷۹

_ امجد، حمید، فیلم غبار گرفته مرگ یزدگرد، گزارش فیلم، شماره ۱۲،

فروردین ۱۳۷۰

_ جعفری نژاد، شهرام، جهانی که قابل دفاع نیست [مرگ یزدگرد]، گزارش فیلم،

شماره ۲، اردیبهشت ۱۳۷۰

_ کاهه، کامبیز، بر یزدگرد سوم چه گذشت؟، دنیای تصویر، شماره ۸۳، مرداد ۷۹

از مقالاتی که در مورد کارنامه بنداربیدخش نوشته شده اند، تعدادی را ذکر می

کنم:

نقد و بررسی سه برخوانی [گفتگوی جمعی با بیضایی]، کارنامه، شماره ۱۳، مهر ۷۹

امجد، حمید، باز اندیشی جهان کهن [با نوآئویی و کارنامه بنداربیدخش]، فیلم و سینما،

شماره ۲ جدید، ۱۳ اردیبهشت ۷۷

امجد، حمید، گفتگو با تاریخ (درنگی بر دو نثاثر بیضایی، کارنامه بنداربیدخش و بانو

آئویی)، دنیای تصویر، شماره ۵۶ و ۵۷، خرداد ۵۷

دهقان، خسرو، آقای بیضایی و بیضایی [کارنامه بنداربیدخش]، سینما و ارزش، شماره ۱۲،

۲۹ فروردین ۷۷

درباره بیضایی مقالات بسیاری نوشته اند که در اینجا به ذکر فقط تعدادی از این

مقالات بسنده می کنم:

عبدی، محمد، اینجا تک گویی حاکم است نه گفتگو (گفتگو با بهرام بیضایی در باره ی

نمایشنامه و فیلمنامه نویسی)، بنیان، شماره ۲۹، اسفند ۸۰

فاصلی، داوود، بهرام بیضایی از تئاتر نو می گوید، عصر هنر، شماره ۹-۱۱، اسفند ۷۶

قوکاسیان، زاون، گروهی آن وسط [گپی با بهرام بیضایی]، فیلم، شماره ۱۸۱، آذر ۷۴

مرادی، کیومرث، حرفی که باید سالها پیش می زد [شب هزارویکم]، سینما، شماره ۶۰۰،

۲۳ مهر ۸۲

مستوفی، بابک، اسطوره، تراژدی و داستان امروز [شب هزارویکم]، یاس نو، شماره

۲۷، ۱۸۳ مهر ۸۲

عبدی، محمد، غریبه بزرگ، همشهری، شماره ۲۸۹۷، ۲۲ آبان ۸۱

عبدی، محمد، شهرزاد، آناهیتایی بر روی زمین [شب هزارویکم]، ایران، شماره ۲۶۱۷، یکم

آبان ۸۲

آشفته، رضا، هزارو یک شب ایرانی [شب هزارویکم]، شرق، شماره ۲۹، ۸ مهر ۸۲

آتشی، منوچهر، جستجوگر اساطیر، کارنامه، شماره ۱۳، مهر ۷۹

جعفری نژاد، شهرام، کارنامه بهرام بیدخش، سینمای نو، شماره ۸، ۸ دی ۸۰

یثربی، چیستا، سه چهره از زن (نگاهی کوتاه به تصویر زن در آثار بهرام بیضایی)، نقد

سینما، شماره ۱۰، بهار ۷۶

آشفته، رضا، هزارانسان، میراث گمشده [شب هزارویکم]، پرونده تئاتر، شماره ۱۳، آذر ۸۲

آشفته، رضا، هزارویک شب ایرانی [شب هزارویکم]، هنرهای نمایش، شماره ۲، شهریور و

مهر ۸۲

نقیسی، احمد، غریبه ومه - ترجمه از کتاب بررسی سینما [ترجمه احمد میر علایی]،

مجموعه مقالات در نقد و معرفی آثار بهرام بیضایی (قوکاسیان) آگه، ۱۳۷۱

از کارهایی که خارجی ها در مورد بیضایی انجام داده اند:

پاسترناک، سولژنیستین، بیضایی [گفتگوی تماشاگران جشنواره شیکاگو با بیضایی]، فیلم،

شماره ۱۵۳، بهمن ۷۲

نی نی، فرانسوا، من نایی، تو باشو، کتاب "مجموعه مقالات در نقد و معرفی آثار بهرام

بیضایی" (قوکاسیان) [ترجمه ی احمد میر علایی از کایه دو سینما]، آگه ۱۳۷۱

فصل ۳
نظريه